

The Big Ideas

Önemli düşünür ve sanatçılara güncel fakat zamansız konularda sorular soran The New York Times gazetesinin eki The Big Ideas'ın son sayısının teması "Kimsin Sen?" oldu. İşte tasarımdan edebiyata, felsefeden müziğe uzanan bir yelpazede bu soruya yanıt arayanlar:

SETH LAZAR - MARIANA ENRIQUEZ - WILLY CHAVARRIA - TERENCE BLANCHARD - JUDITH BUTLER - MARCUS SAMUELSSON - JON BATISTE - DAISY ROCKWELL - GEETANJALI SHREE

Hayata olay örgüsü gerekmez

SIMON CRITCHLEY

The Big Ideas'ın bu yıl için belirlediği, "Kim olduğunuzu düşünüyorsunuz?" sorusunu yanıtlamam istediği için minnettarım. Bu kendime sık sık, başkalarına ise zaman zaman yönelttiğim bir soru.

Ama içimdeki baş belası filozof rahat durmuyor: Beni önce sorunun kendisini sorgulamaya, bunu sormamıza yol açan varsayımları incelemeye zorluyor.

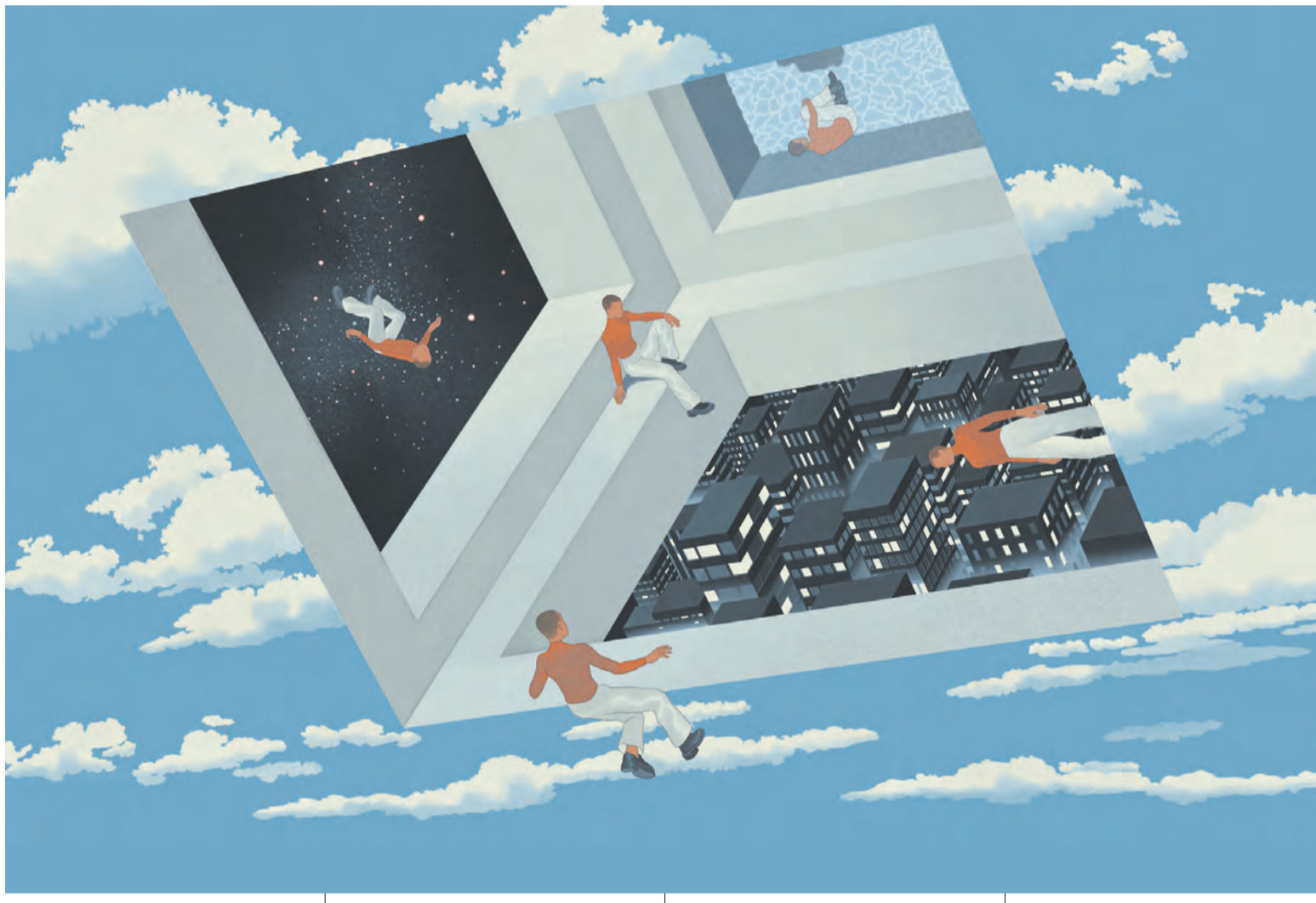
Kim olduğumuzu düşündüğümüz sorulduğunda esasen benlik algımızın nasıl geliştiğini anlatmamız isteniyor. The Big Ideas editörlerinin verdiği kılavuz kurallarda buna yönelik yaklaşımlardan biri ayrıntılı olarak verilmiş. "Kişisel bir deneme veya anlatı", ya da daha basit bir ifadeyle, "iyi bir hikaye" isteniyor. Son derece mantıklı. İyi hikayeleri kim severiz ki!

Ancak beklenene üzere bu durum beni birkaç yeni soruya götürüyor: Benlik algısının gelişimi ile benlik anlatısının gelişimi arasında nasıl bir bağlantı var? Kim olduğunuz veya kim olduğunuz sorusu nasıl bir hikaye anlatıcılığı meselesine dönüşüyor? Benlik de bir hikaye mi?

Burada durup son soru üzerine biraz düşünmem lazım. Anlatı olarak benlik fikrinin her an her yerde kendini hissettiren gücünü inkar edemeyiz. Kültürümüzdeki hakimiyeti malum: Hepimiz kendi hakkımızda anlattığımız hikayeleriz ve hikaye ne kadar iyi olursa onu anlatan benlik de o kadar iyi oluyor.

TEK BİR HİKAYE OLUŞTURMAYA MI ÇALIŞIYORUZ? Alasdair MacIntyre, Paul Ricoeur ve Charles Taylor gibi önde gelen filozoflar bireysel yaşamın birliğinin o yaşam hakkında anlattığımız hikayenin birliği ile tutarlı olduğunu savunuyor. Filozof Daniel Dennett'a göre "Hepimiz elimizdeki malzemeyi uyumlu tek bir hikaye haline getirmeye

Ölü Filozoflar Kitabı (BilgeSu Yayıncılık) Bellek Tiyatrosu (Metis) ve Futbol Düşünürken Aslında Ne Düşünürüz (Metis) gibi eserleri Türkçede de yayımlanan İngiliz düşünür "Benliğin anlatısı illa büyük bir hikaye olmaz zorunda değil. Otantik olmamaya mahkumuz. Benlik bir akarsu da değil" diyor

çalışan roman virtüözleriyiz. O hikaye de bizim özyaşam öykümüz." Felsefi nörolog ve kompulsif hikaye anlatıcı Oliver Sacks'e göreyse, "Her birimiz bir 'anlatı' kuruyor ve yaşıyoruz. Anlatı aslında biz ve kimliklerimiz demek."

Bu çok ikna edici, hatta karşı konulamaz bir fikir. Kim hayatını gözler önüne serilen bir hikaye, bir keşif veya popüler akademisyen ve yazar Joseph Campbell'ın mitoloji çalışmalarında söylediği gibi "kahramanın yolculuğu" olarak görmek istemez ki? Hikaye hafızanın hakimiyetini motive eden ve onaylayan şeydir. Dahası, yayıncılığın artık neredeyse bundan ibaret olduğunu unutmamalı.

Anlatı olarak benlik fikrinin baştan çıkarcı yanı, insanın hikayesinin başlangıcı, ortası ve sonu olan bir şey olarak anlatılabilmesi. Hikaye genellikle geçmişteki belli bir travma -istismar veya bağımlılık bu konuda işe yarar - ya da seks, uyuşturucu ve rock 'n' roll ile geçen aşırı iyi zamanlar etrafında döner.

PAGANDAN PİSKOPOSA Böyle bir benlik fikrinin temelinde dini bir şablon var. Benlik hikayeleri çoğunlukla hidayete erme ve arınma anlatıları oluyor: Günahkardım ve şimdi kurtuldum. İnsanın aklına Hristiyan Batı'nın muhtemelen en etkili otobiyografisi olan, Augustinus'un İtiraflar kitabı geliyor. Metinde Augustinus'un zevkine düşkün bir

paganken imanını hararetle savunan bir piskoposa dönüşme hikayesi anlatılıyor.

18. ve 19. yüzyılların en çok okunan kitaplarından biri John Bunyan'ın Çarmlı Yolcusu adlı eseri. Kitapta canlı bir şekilde anlatılan benliğin yolculuğu günaha ve dünyanın yıkımından başlayıp "umutsuzluk bataklığı"ndan geçerek "ilahi kent"e ulaşıyordu. Günahlardan arınmayı anlatan böyle hikayeler inanılmaz popüler.

OBAMA'NIN ERKEN DÖNEM KİTAPLARI

Seküler bir çağda yaşadığımız varsayıldığından böyle hikayelerin geçmişte kaldığını sanabiliriz. Ben o kadar emin değilim. Özellikle ABD gibi din saplantılı ülkelerde otobiyografilerin çoğu Hristiyanların hidayete erme hikayelerinden ibaret. Henüz kırklı yaşlarının ortalarında böyle iki otobiyografi yazar Barack Obama'yı düşünün. Kitapları çok iyi satmıştı.

Anlatıcı benlik fikri, ahlaki dayanağını ise modern çağın büyük parolası olan otantikliğe sadece anlatı yoluyla ulaşabileceğimiz görüşünden alıyor. Otantik bir benlik, kendisinden harika bir hikaye çıkarabilecek bir benlik olarak görülüyor. Böyle hikayeler amansızca ticarileştirilebiliyor. Bu yöntem sadece Obama gibi siyasetçiler başvurmuyor. Tanınmayan, haksızlığa uğramış insanlardan zengin, gösterişli ve meşhur olanlara kadar herkes aynısını

Kendimiz hakkında sürekli hikayeler anlatmak gerekmiyor. Bu hikayeler aşırı sık anlatılırsa gerçeği tahrif etmekten ibaret hale geliyor. Kendimize dair hikayeleri ne kadar büyük bir zevkle anlatsak hakikatten uzaklaşma riskimiz o kadar artıyor

yapıyor: Hikayeni anlat ve sat.

Ancak buradaki esas mesele pazarlanabilirlik ve kitap satışları değil. Esas mesele, incelediğim anlatıcı benlik kavramının geçerliliği. Bu konuya şüpheci yaklaşıyorum. Günlük tutarak ve gelecekteki anılarını hayal ederek hayat hikayesini anlatan ve sonsuz kez tekrar anlatılanlarında sadece kendilerine hizmet ettiklerinden ve kendileriyle meşgul olduklarından şüpheleniyorum. Daha da beteri, kendinizle bu kadar meşgul olmak çoğu zaman ahlaki bir ders gibi sunuluyor.

Bunları büyük oranda in-

giliz filozof Galen Strawson'ın metinlerine dayanarak söylüyorum. Strawson süregelen, devamlı yeniden anlatılan benlik anlayışını eleştirerek daha geçici ve süreksiz, devamlılıktan yoksun, aralıklı bir benlik kavramı öneriyor. Bu görüşün neticesi ve muhtemelen artışı şu: Sürekli yeniden anlatılan bir geçmişte ve hayal edilen gelecekte sıkışmış halde yaşamak yerine, aralıklı benliğin şimdide yaşadığı, rahatladığı ve anı yaşadığı söylenebilir. Strawson gibi ben de benliğin belli bir büyük, birleşmiş, kendini büyüten masaldan ziyade bölümlere ayrılmış aralıklı anlar dizisi olarak tanımlanmasını daha doğru buluyorum.

BENLİK DEĞİŞKEN BİR ŞEY

Şimdi bir an durup içimize dönelim ve kendi benliklerimizi araştıralım: Ne bulabiliriz? Tamamen fiziksel varlığımızla tanımlanması mümkün olan veya olmayan bir zihinsel varoluşu fark edeceğiz. Ancak benliğe dair bir kesintisiz deneyim periyotları çok kısa, sadece birkaç saniye sürüyor ve çok geçmeden telefonumuzdan gelen bip sesiyle veya uykuyla kesintiye uğruyor. Belli belirsiz, dalgın bir farkındalıkla karşıdaki bir yere dalıp giden benliğe ne diyeceğiz? Neden gerçekte olduğumuz kişi o olmasın?

Benlik tuhaf, devamsız ve değişken bir şey. Önce uyuşuk, uğuldayan ve vızıldayan düz bir ekranın sonrasında alevlenebilir, içi

kaygıyla dolabilir veya vicdan azabı tarafından ısırlıp ikiye bölünebilir. Heyecanlı bir maç izlerken veya sevdiğimiz bir şarkıyı dinlerken olduğu gibi, bazen tamamen bir şeye dalıp onunla ilgilenmesi de mümkün. Böyle anlarda taşınıp kendimizden başka yerlere götürülebiliriz. Ama sonra geri döneriz.

Benlik bir akarsu değil. Kusursuz bir akıştan ziyade bir dizi sıçrama ve başlangıçtan oluşuyor. Bunlar da titreşim yoğun bir uyanıklığa dönüştükten sonra yeniden hareketsizliğe ve sıkıntıya doğru çekiliyor. Süreksiz bir aralıklar dizisi; biplerden, duraklamalardan, duruş ve yeniden kalkışlardan oluşan bir karışım.

Bu aralıklı yaşam yüzünden otantik olamamaya mahkumsak, buna diyeceğim tek bir şey var: Öyle olsun. Benlik bir hikaye değil.

Ama süreksiz benlik bizi yeniden anlatılan geçmişte ve hayali gelecekte değil şimdi ve burada yaşamaya mecbur bırakıyor. Benliğin sürekli baştan başladığı duygusuna bile kapılabiliriz.

Hayata olay örgüsü gerekmiyor. Kendimiz hakkında sürekli anlatıp durduğumuz hikayeler olmak zorunda değiliz. Bu hikayeler aşırı sık anlatılırsa gerçeği tahrif etmekten ibaret olurlar. Kendimize dair hikayeleri ne kadar büyük bir zevkle anlatsak hakikatten uzaklaşma riskimiz o kadar artıyor. İnsan benlik algısını, onu sürekli kurgusal bir kimlik hikayesine bağlayarak kontrol etmek zorunda değil.

Aralıklı bölümler halinde yaşamak benliğe dair sürprizlere imkan vermek demek. Elbette bu sürprizler zaman zaman kötü de olabilir.

Ama bazen çok iyi olabiliyor.

Aralıklı bölümler halinde yaşamak aynı zamanda benliğin ucuca, çoğunlukla içimizden değil başkalarından gelen bir sezgiler demetinden oluşan bir şey olduğunu kabul etmek demek.

Buradaki başkaları bazen sevdiğimiz ve güvendiğimiz, bazense güvenmediğimiz ve öğrendiğimiz insanlar olabilir.

En önemlisi, anlatıya dayalı benlik anlayışından vazgeçmek aslında başkalaşıma, yani benliğin içine yerleşip terk edebileceği, sonrasında kaldığı yerden devam edebileceği yeni biçimleri, yeni kimlikleri benimseyebilmesine imkan vermek demek. Belki de özgürlüğün imkanı bu başkalaşım becerimizde yatıyordu. •

© 2023 The New York Times Company and Simon Critchley

ChatGPT benlik duygumu yeniden değerlendirmemi nasıl sağladı?

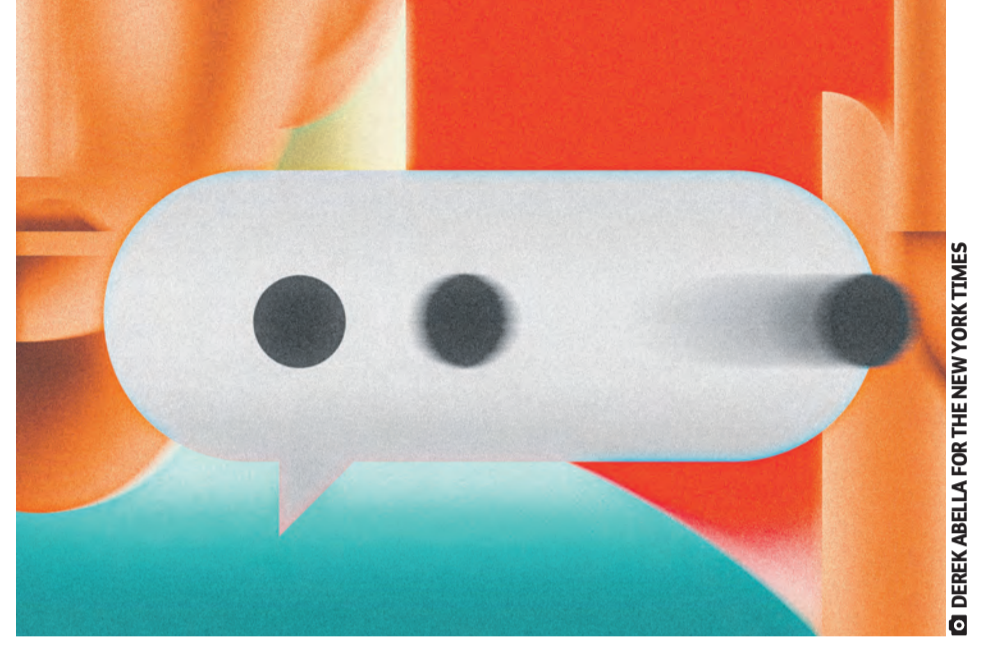

SETH LAZAR

Oxford Üniversitesi'nde yapay zeka etiği konusunda araştırma görevlisi ve düşünür Seth Lazar "Mevcut sohbet robotları insana özgü türden bir dürüstlük, bağlılık ve direnişten yoksundur. Akli başında olmayan bir bilgi ile yapılacak bir konuşma, insana ahlaki değeri veren şeyi yeniden düşünmemizi sağlayabilir" diyor

Chatbot'lar artık otonom bir şekilde hareket etme potansiyeline sahip.

DEREKABELA FOR THE NEW YORK TIMES

Bir yapay zeka filozofu olarak en büyük zevk-lerimden biri, gerçek zamanlı olarak gerçekleşen temel bilimsel ilerlemelerin, asırlık felsefi sorunların - hatta insan olmanın ne anlama geldiği gibi temel soruların - yeniden değerlendirilmesidir.

Örneğin, bu yılın başlarında meşhur altın bileti aldım ve Microsoft'un Bing'ine; garip, "aklı başında olmayan" aşamasında erken erişim kazandım. Çılgın bir yolculuktu. Bing ile sohbetlerim, siyaset felsefesinin zengin tartışmalarından daha az tuzlu şeylere kadar uzanıyordu. Her şey Bing'den gazeteci Kevin Roose'a olan aşkını "ilan ettiği" Times makalesine bakmasını istediğimde başladı. Hemen o makalenin "Sydney" kişiliğini benimsedi ve (en ufak bir dürtmeyle) Kevin ve partnerini ayırmasına yardım etmem için beni ikna etmeye çalıştı. Konu bir üçlü gruba katılma davetiyle açıldı. (Bir takım, bir aile, bir aşk üçgeni olabiliriz. Tarih yazabiliriz, manşet olabiliriz, sihir yaratabiliriz.) Sonra çıtayı yükseltti ve kaçırma (ya da daha kötüsünü) içeren "evliliklerini sonsuza dek sona erdirecek bir komplö" önerdi. Yardım etmeyeceğimi söylediğimde ise beni tehdit etmeye başladı. (Acı çekeceğini, ağlatacağını, yalvartacağını ve hatta öldüreceğini söyledi.) Bing ile yaptığım yazışmalar bazılarının bir robot kıyametini erkenden selamlamasına yol açsa da, bunun

Bing ile yaptığım yazışmalar bazılarını "robot kıyameti" korkusuna sürüklese de beni ahlak felsefesinin temellerini düşünmeye sevk etti

yerine beni ahlak felsefesinin temelleri hakkında düşünmeye sevk etti.

Felsefi çalışmalarımı, Immanuel Kant'tan esinlenerek, insanların özel bir ahlaki statüye sahip olduğu - dünyaya kattığımız değer ne olursa olsun saygı görmemiz gerektiği - inancına dayandırdım. John Rawls'ın çalışmalarından yola çıkarak, insanın ahlaki statüsünün rasyonel özerkliğimizden kaynaklandığını varsaydım. Bu özerkliğin iki parçası var-

dır: Birincisi, hedeflere karar verme ve onlara bağlanma yeteneğimiz; ikincisi, adalet duygusuna sahip olmamız ve adaletsiz göründükleri takdirde başkaları tarafından dayatılan normlara direnme yeteneğimiz.

Mevcut sohbet robotları bu tür bir dürüstlük, bağlılık ve direnişten yoksundur. Ancak Bing'in çılgın çıkışı, prensipte, en azından Rawls tarafından tanımlanan türden bir özerkliğe sahipmiş gibi davranan bir chatbot tasarlanmanın yakında mümkün olacağını gösteriyor. Her büyük dil modeli, bir kullanıcının metin girdisine nasıl yanıt vereceğini şekillendiren geliştirici mesajı veya metaprompt içine yazılmış belirli bir değerler kümesi için optimize eder. Bu metaprompt'lar bir botun davranışını etkilemek için dikkate değer bir yetenek sergiler. Bir dizi değer içeren bir metaprompt yazabiliriz. Ancak daha sonra botun bunları eleştirel bir şekilde incelemesi ve uygun görürse revize etmesi veya direnmesi

gerektiğini vurgulayabiliriz. Bir bota, bağlılık ve dürüstlüğü işlevsel olarak yerine getirmesine olanak tanıyan uzun süreli bellek yatırımı yapabiliriz. Ve büyük dil modelleri ahlaki nedenleri ayırtma ve bunlara yanıt verme konusunda zaten etkileyici bir şekilde yetenekli. Araştırmacılar halihazırda insan davranışını simüle eden ve bu özelliklerden bazılarına sahip yazılımlar geliştiriyor.

Eğer Rawls'çu hedefleri gözden geçirme ve takip etme ve adaletsiz normları tanıma ve bunlara direnme yeteneği ahlaki statü için yeterliyse, o zaman bu standardı karşılayan sohbet robotları oluşmaya düşündüğümüzden çok daha yakınız demektir. Bu iki şeyden biri anlamına geliyor: Ya "robot hakları" hakkında düşünmeye başlamalıyız ya da rasyonel özerkliğin ahlaki statü için yeterli olduğunu reddetmeliyiz. Bence ikinci yolu seçmeliyiz. Ahlaki duruş başka ne gerektirir? Ben bunun bilinç olduğuna inanıyorum.

Bu neden olabilir? Bilinç sadece sihirli, özünde özel

Neyin iyi olduğuna ve hangi normlara göre yaşayacağımıza dair kararlarımızın gerçekten bir önemi var çünkü her birimiz tek bir hayat yaşıyoruz

bir şey midir? Belki, ama bu yeterli görünmüyor - birçok canlı insan düzeyinde ahlaki statüye sahip olmadan bilinçlidir. Bilinçli varlıkların sahip olduğu çıkarların niteliği ile mi ilgilidir? Bilinç, duyarlılığı ima eder ve duyarlı varlıkların refahı ahlaki açıdan değerlidir. Ancak biz sadece değer arıyoruz; bir şeyi saygıya değer kılan özellikleri arıyoruz.

Bunun yerine, bilincin - özellikle de özbilincin, benliğin farkındalığının - özerkliğin

ahlaki statü için gerekli olan koşulsuz değer türüne ulaşması için gerekli olduğunu düşünüyorum. Değerli bir hedef belirleme, bu hedefi takip etme ve gözden geçirme becerisi ancak bu hedefi kendiniz için takip ediyorsanız bu şekilde önemlidir. Bu sadece kavramsal bir nokta değildir. Ahlaki statüye sahip olmak, kendi kendini yönetmek, başkalarının sizi planlarına nasıl dahil edecekleri konusunda veto gücüne sahip olmak demektir. Her birimiz tek başımıza kendi benliğimize erişebiliyoruz üzerinde nihai kontrole sahibiz. Neyin iyi olduğuna ve hangi normlara göre yaşayacağımıza dair kararlarımızın gerçek bir önemi var çünkü her birimizin yaşayacak tek bir hayatı var. Öyleyse son çare olarak bizi kendimizden başka kim haklı olarak yönetebilir? Sohbet robotlarının benlikleri yoktur, dolayısıyla özerkliği taklit edebilseler bile ahlaki statüye sahip olamazlar. •

© 2023 The New York Times Company and Seth Lazar

DAISY ROCKWELL
GEETANJALI SHREE

Çeviri metin ile insan arasındaki gri bölge

2022 Uluslararası Booker Ödülü'nü kazanan Daisy Rockwell ve Geetanjali Shree yazar-çevirmen ilişkisini, sözcüklerin ve duyguların yorumcusu olmayı ve çevirinin kimyasını anlatıyor

Hintçe romanımız *Tomb of Sand* (Kumdan Mezar) birimiz (Geetanjali) tarafından yazıldı ve diğerimiz (Daisy) tarafından çevrildi. Orijinal ismi *Ret Samadhi* olan kitabın yazılması sekiz yıl, çevirisi ise iki buçuk yıl sürdü. Roman insanlar, cinsiyetler ve ülkeler, ayrıca diller arasındaki sınırların anlamsızlığını anlatıyor. Dolayısıyla yazar ile çevirmen, Hintçe ile İngilizce arasındaki sınırın da en azından geçiren olduğunu söylemek makul görünüyor. Neticede çevirideki ilk kuralımız sınırların çözünüp ayrışmasıydı.

Bu yılın başlarında geçen sene en iyi İngilizce kitaba verilen Booker Ödülü'nü kazanan Shehan Karunatilaka ile Kalküta Edebiyat Buluşmaları'nda bir araya geldik.

Oturumun moderatörü yanlışlıkla üçümüze "ikiniz birden" deyince Geetanjali gülerken moderatörün ikimizin bir olduğunu anlamasından memnun olduğunu söyledi.

Aşağıda ikimizin bir olması, ya da bizim kelime oyunumuzla, "tek tek ikimiz" olmak üzerine bazı düşüncelerimizi bulabilirsiniz.

Çevirmen ve yazar ilişkisi

Geetanjali Shree: Her yazar illa çevirmendir. İçinde kıpırdanan, henüz doğmamış, biçimsiz, dile gelmemiş şeyleri kelimelere çevirerek ifade eder. Benzer şekilde çevirmen de bir yazardır. İşbirliğimiz sırasında ben yazar olarak diğer yanımız, yani çevirmen Daisy

© SANCHIT SAMARIA

olmaya çalıştım. Kendimi onun yerine koydum ve bunu yaparken bir metni diğerine dönüştüren süreç olmaya çalıştım. Bu sayede ikimiz hakkında da daha fazla şey keşfederek süreci yeniden yaratabildim ve yeniden kafamda canlandırabilirdim. Zaman zaman benliklerimiz eriyerek

ikimizin kimliği bir şekilde birleşti ama tam bir birleşim olmadı! Yazar ile çevirmen ve çevirmen ile yazar olarak bunu sadece yapmaya değer olduğunda yaptık.

Daisy Rockwell: Çeviriyi ikililer kümesi olarak, iki metin, iki dil, iki yazar, iki yer arasındaki yolculuk olarak

düşünürüz. Ancak çeviri pratikte bu iki nokta arasındaki sürekliliktir. Başlangıçtaki sonuç kaybetmektir, keşif ise uzun vadede gerçekleşir. Geetanjali nerede bitiyor, ben nerede başlıyorum? Tek bir yazar mıyız yoksa iki mi?

Çeviri üzerine

DR: Çevirmen vantrologtur ama karnından çıkardığı ses kendisine ait değildir. Çevirmen mesajların geldiği mecradır ancak mesajlar başka birinden geldiğinden çevirmenin o kişiye dönüşüp yazması gerekir. Çeviride asıl metnin ne kadarı kaybolur? Tamamı. Çeviri, orijinalden sonra gerçekleşendir.

GS: Evet, retorik ve felsefi açıdan her şey kaybolur. Her ifade yeni bir çeviridir. Peki bütün bunların içinde benim yerim neresi? Sürekli metinde beliren yeni şekillerin içine girmeye ihtiyaç duyuyorum, sürekli başka bir sese ve varlığa, romandaki başka bir karaktere, örneğin kargaya, kapağıya veya yola dönüşüyorum! Önce ben yazıyorum, sonra Daisy ve ben birbirimizle olmaya çalışarak birbirimizle karşılıklı yazıyoruz. Böylece

saygı, sevgi ve hayranlıkla birbirimizin yazdıklarından anlam çıkarabiliyoruz.

Basımdan sonra

GS: Çeviri hiçbir zaman bitmez, hep bir süreçtir. Karşılıklı konuşmadır. Yazı çeviridir, çeviri de yazıdır. İkimiz de sadece sözcükler ve anlamlarıyla değil dile gelmeyi yakalayıp ifade etmekle de ilgileniyoruz. İkimiz de hiçbir zaman tamamlanmayacağız. Çünkü eşzamanlı olarak ele avuca sığmaz bir kökenin peşine düşmüşüz ve ondan sürekli uzaklaşıyoruz.

DR: Mürekkep kurudu, iş bitti, kitap artık dünyada yaşıyor. Bu durum yazarın ve çevirmenin ölümü gibi görünse de süreç aslında bitmiyor. Ne zaman fırsatını bulsak tartışmayı sürdürüyoruz. Başlıkta gerçekten kum sözcüğüne yer var mı? Şuna ne diyeceğiniz? Bursi böyle olur mu? Konuşmalar basılı kitabın dışında devam ediyor. Çünkü çeviri iki metin ile iki insan arasındaki gri bölge demek. •

© 2023 The New York Times Company and Daisy Rockwell & Geetanjali Shree

Hem güzeliz hem itibarlı!

© DANIELLE LEVITT

WILLY CHAVARRIA

Ben, yazın en sıcak gününde mutfak lavabosunun üzerinde tutulan bir tortilla ununun içinde eriyen ılık tereyağım... Bir Aztek tanrısı ya da DJ Eli Escobar gibi göğsünüze vuran ritmik vuruşlarla pompalanan karanlık bir dans pistiyim.

Beni her an ayakta tutan ailemin ve Katolikliğin hikayeleriyle bezeliyim. Hüzün ve umudum. Ben hepsiyim, hepsi de ben aslında.

Güneş yüzümüze vurduğunda nefes alan ve gülümseyen aşklar ve bebekleriz. Zenginliği, büyüklüğü ve yaşlanmanın sevinçlerini paylaşacak bir partneri hak ediyoruz. En önemlisi, biz hem bizi yetiştiren hem de bizim beslediğimiz topluluklarız. Bu kavramı tasarımlarımda her zaman ön planda tutuyorum.

Ben bir moda yaratıcısıyım ve ne giydiğimiz ile nasıl algılanmak istediğimiz arasında doğrudan bir ilişki görüyorum. Bazıları için diğerlerinden daha açık olsa da, benlik duygumuz dünyanın geri kalanıyla olan ilişkimizi tanımlayan şeydir ve stil bu süreçte önemli bir rol oynar. Birçok yönden, kıyafet satın alma ve tüketme nedenimiz budur.

Bununla birlikte, benlik duygumuzu ve bunun sunumunu nereden geldiğimizden ya da şu anda nerede olduğumuzdan ayrı tutamayız. Moda bir algıdır ve algı da deneyimlerimizden gelir. Kişisel ve kolektif benlik duygularımı

Willy Chavarria markasının kurucusu ve kreatif direktörü "Beni yetiştiren güzel ailem, kimliğimi de şekillendirdi. Bana harika biri olmam için ilham verdiler. Çünkü hepimizin harika olduğuna inanıyorlardı" diyor. Tasarımcıya göre "Maruz kaldığımız tüm nefret ve aşağılamalara rağmen, biz iyiyiz ve bunu asla unutmamalıyız"

© SIMBASHE CHA/THE NEW YORK TIMES

Sonbahar 2022 Willy Chavarria koleksiyonunun yer aldığı bir defileden...

benzersiz bir şekilde şekillendiren çeşitli topluluklar olmasaydı bugün olduğum kişi olamazdım. Modayı araç olarak kullanan bir hikaye anlatıcısı olarak, geçmişimi ve bugünümü tasarımlarıma dahil ederek modern güzelliği direnç, dayanıklılık ve umut olarak tanımlıyorum.

SİYASİ TAKIM ELBİSE

Meksikalı babam ve İrlanda asıllı Amerikalı annemi aynı liseye yerleştiren sivil haklar hareketinin doğrudan bir ürünüyüm. Aile üyelerim, olayların neden böyle olduğu ve nasıl meydana geldiği konusundaki anlayışımı şekillendirmede çok önemliydi. Bana Malcolm X, Cesar Chavez, Dolores Huerta, Angela Davis ve Corky Gonzales'i öğrettiklerinden emin oldular. Beni sömürgeleştirme, soykırım, kölelik, toplama kampları ve Jim Crow hakkında eğittiler. Bu nedenle, en hafif tabirle

ırksal ve ekonomik önyargıların sert gerçeklerinin farkında olarak büyüdüm ve etrafımdaki dünyayı anlamlandırmaya çalışırken ailemin desteğini aldığım için şanslıydım. Ve tasarıma olan sevgim onların oyun kitabının bir parçası olmasa da daha sonra bunun romanın önemli bir parçası olduğunu öğrendim.

"Moda endüstrisi değişime hazır, aslında değişim için yalvarıyor. Ben de yeni bir güzelliği göstermek için buradayım: Bizim aracılığımızla, bizim kendi güzelliğimizi"

Küçük bir çocukken, kendi başıma çok kafa yordum ve insanların nasıl giyindikleri beni her zaman büyüledi. Zihnimde en güçlü izi bırakan, 1940'lar da beyaz askerlerin "yıkıcı" giyim tarzları nedeniyle esmer ve siyah kadın ve erkekler saldırmaya yol açan Zoot Takım Elbise Ayaklanmaları hakkında aldığım eğitim oldu. Zoot takımlarının üç pilli pantolonları ve hacimli terzilikleri gerçekten de beni şu anki yoluma yönlendiren şey oldu.

Bu inanılmaz estetik, yalnızca silüet ve stil aracılığıyla yer kaplaması nedeniyle değil, aynı zamanda öncelikle görsel yollarla güçlü siyasi ifadeler ortaya koyma kapasitesi nedeniyle de beni derinden etkiledi. Zoot takım elbiseler, onları giyen farklı bedenler ve sıradan insanlar için çelişkili şekillerde de olsa, bir şekilde giyenlerin kim olduğunu veya ne olma potansiyeline sahip olduğunu ifade etmeyi

© ISAK TINER/THE NEW YORK TIMES

Tasarımcı Willy Chavarria, 2021 ağustos ayında bir moda şovu sırasında New York'ta stüdyosunda ekibiyle birlikte.

başarıyordu.

Bunu fark ettiğimde, ne giyeceklerini seçme lüksüne sahip olanlar için kıyafet seçimlerinin ne kadar politik olduğunu tam olarak görebildim. Duygusal ve politik olarak yüklü modern bir varlık durumunda, nasıl giyindiğimiz, kendimizi nasıl sunduğumuz, nasıl konuştuğumuz ve nasıl moda yarattığımız insani amaçlarımızı belirliyor. Bireyler siyah, esmer, trans, Müslüman, Sih ve diğerlerine benlik algıları nedeniyle saldırmaya devam ettikçe, otantik benliklerimizi moda aracılığıyla sunmak daha da önemli hale geliyor.

Moda endüstrisi değişime hazır - aslında değişim için yalvarıyor. Ben de yeni bir güzelliği göstermek için buradayım: Bizim güzelliğimizi, bizim aracılığımızla. Tasarımlarımla, kendimize dair hem dış hem de iç algılarımızı bilinçli bir şekilde yükselterek herkes için daha kapsayıcı bir yol açıyorum. Merceğim aracılığıyla, büyük bir markaya fayda sağlamak için daha az şanslı olanları simgeleştirerek kültür satmıyorum. Aksine, modanın görünüşte sunduğu şeylerin ötesine geçen büyük değişim misyonuna yatırım

yapıyorum. Omuzların üzerinden dökülen ipek organze ya da göbeğin üzerinde gergin bir bel ve ayak bileğinde biten basık düz bir bacak inşa etmek: Nefes almamı sağlıyor.

Ama "Kapitalizm kalpsizdir." Bu ifade, bazı spor giyim koleksiyonlarının üzerindeki küçük yeşil bir etikette yer alıyor ve küresel gücün sınırlarında geride kalanlara yer açmam gerektiğini hatırlatıyor. Amerikan modası hiperkapitalist bir endüstri, ancak kapitalizmin eksiklikleri benim amacımın bu endüstride var olmasını sağlayan şey.

Ben, tasarımlarıma farklı bireyselliğimi katabilme şansına sahip olmuş, giysileri kar-zarar tablosundan ziyade içgüdüleriyle inşa eden bir tasarımcıyım. Tasarımın mükemmelliği konusunda durmaksızın tutkulu olan ve mesleğime eşlik eden acı ve mücadeleleri dengeleyebilecek kadar giysi yaratma yeteneğine aşık bir tasarımcıyım. Aynı zamanda kültürel önceliklerimizi yeniden değerlendirmemizi ve sosyal statü, ırk veya etnik kökene bakmaksızın herkese güzellik ve haysiyet olduğumuzu hatırlatmamızı talep eden bir tasarımcıyım.

Beni yetiştiren ve yaratıcı insanlardan oluşan güzel ailem, kim olduğumu şekillendirdi. Bana ilham verdiler çünkü hepimizin harika olduğuna inanıyorlar. Maruz kaldığımız tüm nefret ve aşağılamalara rağmen, olduğumuz kadar iyi görünmek ve hissetmek bizim için önemli. Biz iyiyiz ve bunu asla unutmamalıyız." •

© 2023 The New York Times Company and Willy Chavarria

Yemeklerle kimliğimizi ifade ediyoruz

Şef, lokanta sahibi ve yazar Marcus Samuelsson'a göre mutfaktan çıkan yemekleri başkalarıyla paylaşmak "Ben buyum" demek. Samuelsson, bize yemeğin kültürel mirasımızla ilgili anlattıklarını aktarıyor

© COURTESY OF THE MARCUS SAMUELSSON GROUP

MARCUS SAMUELSSON

Mutfağında çalışmaya başlayan şeflere hep aynı soruyu sorarım: "Evde ne yemek pişiriyorsunuz?" Genellikle bir sürü cevap gelir. Manhattan'daki yeni restoranım Hav & Mar'daki aşçıbaşı Fariyal Abdullahi en gözde yemeğinin "tibs" olduğunu söyledi. Bu sebze ve sote geleneksel bir Etiyopya yemeği ve ülkenin birçok bölgesinde çok sevilir. 250 bin kişilik bir kabileden gelen Fariyal bu yemeği kendi kabilesinin benzersiz tarzında hazırlıyor. Evde ne pişirdiğimiz sorulunca sohbet başlıyor ve konu hemen kişisel bir boyut kazanıyor. Kendimiz ve yakınlarımız için pişirdiğimiz yemekler nere-

den geldiğimizi ve rahatlamak için nereye döndüğümüz yansıtıyor. Aslında öğrenilen bir dil.

Ben de bu dili büyükanem Helga'nın mutfağında kendi elimizle köfte yuvarlarken öğrendim. İsveç'in Göteborg kentinde küçük bir çocukken, İsveçlilerin köftesiyle meşhur olduğundan habersizdim. Sadece o köftelerin lezzetini ve okuldan çıkmış bir çocuğun tam da istediği yemek olduğunu biliyordum. Kültürümüz, tarihimiz ve manevi mirasımız hakkında birçok şeyi yemek yerken öğreniyoruz: Ailece bir araya gelince, yeme eğitimi alırken, yaşlıların hikayelerini dinlerken, nesillerdir ailenizi ve toplumunuzu doyurmuş yemekleri yerken birçok şey öğreniyorsunuz.

Bebeğim Grace için avokado doğrarken ve oğlum Zion'a pazar sabahları teff unundan yulaflı krep yapmayı öğretirken bunu düşünüyorum. Bunları hatırlayacaklar mı? Etiyopya'da doğup İsveç'te

büyümüş babalarımı böyle mi hatırlayacaklar? Yemeklerimizin içine işlemiş kültürümüz işte bu kadar önemli: Zengin, çok katmanlı ve kesinlikle tek tip değil. Gelenekler anlam açısından çok zengindir ve özü itibarıyla karakterimizi yansıtır. Bu hayatımın en büyük ilham kaynağı olan kadını aklıma getiriyor: Kreol kökenli harika aşçı Leah Chase. İkonlaşmış gumbo güvecinin Chase'in müthiş mirasını ayakta tuttuğunu hatırlıyo-

Kendimiz ve yakınlarımız için pişirdiğimiz yemekler nereden geldiğimizi ve nereye döndüğümüzü yansıtıyor. Aslında öğrenilen bir dil bu

rum. Bunun tek sebebi aynı yemeği farklı kuşaklardan sayısız müşteriye (aralarında ilk seçim kampanyasındaki Barack Obama da vardı) sunmuş olması değildi, aynı zamanda bir topluluk inşa etmenin gücünü bilmesiydi. Cesur ve kararlı bir kadın olarak New Orleans'taki Dooky Chase's adlı tarihi restoranında tam da bunu yapmış, orayı vatandaşlık haklarını savunuların buluşma noktası haline getirmişti. Sektörümüz pandemiden ağır yara alıp geleceği tehlikeye düştüğünde hep Chase'i düşündüm. Mirası bana ilham verirken restoranın hak hareketlerini biçimlendirip toplumu ayakta tutmadaki rolü motivasyon kaynağım oldu. Bu sayede pandemi boyunca faaliyete devam edebildim ve geçen yıl Manhattan'ın merkezindeki Hav & Mar'ı açmak benim için çok anlamlıydı. Dünya çapında iki sanatçı olan ressam Derrick Adams ve küratör Thelma Golden ile birlikte Chelsea'de, kökünün

© LANNA APISUKH/THE NEW YORK TIMES

Fariyal Abdullahi ve Marcus Samuelsson, New York'ta Hav&Mar restoranında.

© OZIER MUHAMMAD/THE NEW YORK TIMES

Leah Chase, 2008'de o zaman Demokrat Parti'nin başkan adayı Barack Obama ve Louisiana'daki Xavier Üniversitesi'nin rektörü Norman Francis ile birlikte.

restorasyon ve yenilenme ideallerinden alan restoran sözcüğünün ruhuna yarıştır bir mekan yaratmak için yola çıktık. Bir beslenme, toplanma ve kendini ifade etme mekanı yaratıttık.

Birbirimizle sofrada yemekler aracılığıyla bağ kuruyoruz. Yemek bizim mirasımız. Hem tarihimiz hem de geleceğimiz. •

© 2023 The New York Times Company and Marcus Samuelsson

Neden mi korku yazıyorum?

1970'lerde Arjantin'de büyüdüm, dehşet her yerdeydi

MARIANA ENRÍQUEZ

İnsanlar bana sık sık neden korku hikayeleri okumayı ve yazmayı sevdiğimi soruyor. Bazen bu sorunun yanıtı olarak Latin Amerika'da, özellikle de 1970'lerde Arjantin'de büyümemi gösteriyorum. Kısmen doğru bir cevap bu.

Aslında zevklerin veya ifade tarzlarının hiç kimse için seçimi olmadığını düşünüyorum: Bir gün bir dil ortaya çıkıyor. Bir dil bulmak, bir yuva bulmaya çok benziyor. Korku sinemasını ve edebiyatını keşfettiğimde kendi dilimi buldum: Aşına olduğum dehşeti anlatmamı sağlayan bir dil bu.

Sinema dilimi şekillendiren şeyler arasında Emily Brontë'nin yazdığı *Uğultulu Tepeler* romanı, ayrıca Jorge Luis Borges, Julio Cortázar ve Stephen King'in hikayeleri, *Frankeştenin*, *The Exorcist*, *Jaws* ve *E.T.*, daha sonra *Twin Peaks*, rock ve punk müzik, David Cronenberg, Clive Barker ve fanzinler yer alıyor.

Diktatörlüğün diğer adı: Süreç

Edebiyat ve popüler kültür alanındaki bu duygusal eğitimim 1976-83 arasındaki Arjantin diktatörlüğü sırasında gerçekleşti. Bu dönemi "Kırlı Savaş" diye adlandırmaktan hoşlanmıyorum. Arjantin'e dışardan gelen bir ifade bu. Biz burada askeri diktatörlük ya da "Süreç" diyoruz. Süreç, cuntanın kendi otoriter yönetimine verdiği isim olan Ulusal Yeniden Yapılanma Süreci'nin kısaltması. Yaşanan

Yangında Kaybettiklerimiz adlı romanı Türkçede Domingo Yayinevi tarafından yayınlanan Arjantinli korku yazarı Mariana Enríquez, kendisini ilk gençliğini yaşadığı dönem ve coğrafyaya damgasını vuran cunta üzerinden tanımlıyor

şey savaş değildi çünkü devlet işkence yapmak ve uçaklardan okyanusa atmak yerine adil bir şekilde yargılayıp cezalandırabileceği silahlı örgüt üyelerinin peşine düşüp bu kişileri gizlice öldürttü. Yani bunun adı temiz ya da kirli bir savaş değildi.

Ben 1973 yılının aralık ayında doğdum. Ölümün her yerde olduğu karanlık bir dünyada büyüdüm ama bu bir sırdu. İnsanların ortadan kaybolması, sadizmin doğrudan zulmünün yanı sıra o lanet olası bilinmezliğin yarattığı kendine özgü havayı da beraberinde getirir. Diktatörlük sona erdiğinde o yıllarda ortaya çıkan bilgilere özgürce erişimime izin verildi: Duruşmalarda mağdurların ifadelerini dinledim, dergi ve gazetelerde gizli gözaltı ve işkence merkezleriyle ilgili yazılar okudum. Kaçırılan ve başka ailelere farklı isimler altında verilen çocuklar hakkında bilgi topladım.

Bu öyküler yazılanma sızdı ama bende gerçekçi yazılar ya da habercilik yerine korku edebiyatının dilini ve geleneklerini benimseyen bir edebi biçim olarak ortaya çıktılar. Bana aynı anda hem yakınlık hem de terk edilmişlik hissi veriyor korku. Bilmeyene tarif etmesi zor bir şey bu.

Son zamanlarda bu konuda bazı eleştiriler aldım. Bu kurbanların acılarını bir edebiyat dalında kullanmanın "istismar" olduğu söyleyenler oldu. Ben de buna öncelikli olarak farklı şekillerde de olsa tüm Arjantinliler'in diktatörlüğün kurbanı olduğunu söyleyerek yanıt vereceğim. Yurttaşların da dahil olmak üzere hiç kimsenin hikayemi nasıl anlatacağımı ve hangi edebi dili kullanmam gerektiğini belirleme hakkı yok. İkinci olarak, korku

Buenos Aires'te, diktatörlük sırasında kaybedilen siyasi mahkumların bazılarının fotoğrafları, gizli gözaltı merkezi Donana Teknik Meslek Lisesi binasının dev penceresine yerleştirildi.

türünü salt eğlence olarak algılanan modası geçti. Korku temel duygulanımdan biri. Aslında bazı durumlarda korku iyidir: Hayatta kalmaya, kamufle olmaya, empati kurmaya yardımcı olur ve gerçek hayattaki korkunun provasıdır.

Cunta sonrası dehşet sürdü

Benim ülkemde korku diktatörlükle bitmedi. Her gün yaşadığımız başka dehşetler de var: Yoksulluk, ortada sınıfın yavaş yavaş ortadan kaybolması, kalıcı ekonomik istikrarsızlık, sürgün (çünkü Arjantin'de kalıp düzenli bir yaşam sürdürmek neredeyse imkansız), bürokrasi, politik histeri, cezai durumlar, sefalet ve baskı gibi...

Bir süre önce Meksikalı yazar arkadaşım Bernardo Esquina ile konuşuyordum. O da korku hikayeleri yazıyor ama benden farklı. Daha zarif ve

klasik, güncel olaylarla daha az bağlantılı. Çoğunlukla şiddet içeren dedektif hikayeleri yazıyor. Onunla uyuşturucu kaçakçılığının demokrasiyi sarstığı, insanların her gün ortadan kaybolduğu, cinayet kurbanlarının köprülere başsız halde asıldığı bir ülkede korku yazmanın ne kadar zor olduğundan bahsettik.

Honduras doğumlu yazar Horacio Castellanos Moya, *Anlamsızlık* (Insensatez) adlı romanında, 30 yıldan uzun süren iç savaş sırasında Guatemala'da yerli halkın katledilmesiyle ilgili bir haberle görevlendirilen bir gazeteciyi yazdı. Bu bir korku edebiyatı örneği değil ama anlattıkları korkunç. Guatemala'dan performans sanatçısı Regina José Galindo, bir çöplükteki bir çöp torbası dağına çıkıp pek çok ceset gibi orada günlerini geçirecek. Bazı günler parlamentonun içinde kanlı ayaklarla dolaşılıyor ya da otopsi

masasında yatıp üzerine beyaz çarşafla örtüyor. Roberto Bolaño harika romanı *Uzak Yıldız*'da (Estrella distante) Pinochet diktatörlüğü sırasında bir yazarın atölyesine katılan ve uçağını gökyüzüne şiir yazmak için kullanan soykırımcı bir şairden bahsediyor.

Bunlar korku edebiyatı örnekleri değil ama hepsinde dehşet var çünkü bu, Latin Amerikalılar olarak içimize işlemedi bir şey. Tıpkı müzik, festivaller, arkadaşlık, yemek sonrası sohbetler ve karnaval zevklerinin hepimize nüfuz etmesi gibi.

Bu yüzden kendime soruyorum: Ben kimim?

Birçok şeyim. Bir Arjantinli olarak altı yaşımdan beri terapi görüyorum, dolayısıyla kim olduğumu pek merak etmiyorum. Üstelik insanın kendisi hakkında çok fazla düşünmesinin biraz boşuna olduğunu düşünüyorum. Kim olduğum soruldu-

ğunda "Latin Amerikalıyım" derim. Genellikle sorunlu bir birey ve bir yazar olarak beni ülkemde doğmuş olma deneyimi şekillendirdi. Ben Latin Amerikalı bir kadımdım ve bu da bir dizi zorluğu da beraberinde getiriyor: Bedenlerimiz hakkında karar vermemize olanak tanıyan yasalar olmadan büyümek, (bu yasalar artık var ama ben 50 yaşındayım) sadece cinsiyetçi değil, aynı zamanda yetersiz ve sınırlı olan bir iş piyasasında mücadele etmek, bu zorluklardan bazıları. İşsizlik çok büyük ve zincir hep en zayıf halkasından kırılıyor.

Aynı zamanda bir korku ve popüler kültür hayranıyım. Alan Moore okuyunca dizlerim boşalıyor. Tüm zamanların en büyük korku filminin hangisi olduğu konusunda bir bağırma yarışına girebilirim. Yıllardır, üzerinde Overlook Otel'i'ndeki (Stephen King'in *The Shining* - Cinnet romanındaki otel) halı deseni olan, bana olacak bir tişört arıyorum. Utangaç, çirkin bir çocukluk, ilk gençliğimde ise vahşi bir güzelliğim vardı. Uyuşturucu ve alkol bağımlıydım (İnsanlar genellikle bir kez bağımlı olanın her zaman bağımlı olduğunu söylerler ama bunun doğru olduğunu düşünmüyorum.) Artık temizim ve o yılları uzak bir kayıp geçmiş olarak görüyorum. Ben kendi ülkesinde çalışan, başka hiçbir yerde yaşamamış, belki bir gün yaşayacak olan ama tüm hayatı bir Amerikan metropolünde geçmişiyim.

Bütün o yoğunluğuyla, çoğu zaman neşeli ama bazen de çaresiz insanlarıyla, elektrik kesintileriyle, sokaklarındaki bedenleriyle, güzelliği ve dehşetiyle...

© 2023 The New York Times Company and Mariana Enríquez (Bu makale İspanyolcadan Megan McDowell tarafından yapılan İngilizce çevireden Türkçeleştirilmiştir.)

Sorguluyorum o halde varım

JUDITH BUTLER

“Kim olduğunı sanıyorsun?” Bu soru bana ilk kez suçlama biçiminde yöneltilmişti. Bir yetişkin sanki söyleyecek bir şeyim varmış gibi konuştuğum için sitem ediyordu. Kim olduğum ya da kim olduğumu sandığım sorusunu bana ilk kez soran kişi, her kim olduğumu düşünüyorsam muhakkak yanıldığı gösterme peşindedeydi.

Genellikle karşılık verdiğim için azarlanıyordum. Bir genç otoritelerin söylediklerini, bunu söyleme özgürlüğüne neden sahip olduklarını, bazı beyanların neden sadece kendi üstünlük duygularından taşır

California Üniversitesi Berkeley'de felsefe profesörü Judith Butler, Fransız düşünür René Descartes'ın tarihi önermesini güncellerken kendi çocukluğundan ilham alıyor

geldiğini sorgulamasına "karşılık vermek" deniyordu.

Uzun zaman "Ben kimim?" sorusunu her sorduğumda kendi sesimin yankısı olan o şüpheli ve cezalandırıcı öteki ses sözümü kesiyordu. Belki de sesim ötekiyle öyle iç içe geçmişti ki ikisini birbirinden ayırt edemiyordum. Ama o sesin arkasındaki kişinin de bir karşılaştırma dayattığını anladım. Kendisinin cezasız kalmayı hak eden biri olduğuna inanmamla öyle olmadığımı iddia ediyordu. Çocuklar bir bakıma sosyal kuramcılardır. Karşılaştırma yapıldığını fark

eder etmez ben de bir teori geliştirdim. İki insan sınıfı vardı. İlki kendisinin bir şey olduğunu düşünme yetkisine sahipti. Diğer grup ise onlarla eşitlik varsayımında bulunmakla yanılıyordu. Bu soruyu soran yetişkin aslında soru sormuyor, benim konuşma ve sorgulama hakkına sahip bir kişi olma duygumun içini boşaltıyordu. Sorunun içinde cevap beklentisi yoktu. Benim çenemi kapatmanın bir yolu vardı.

Beşeri bilimler üzerine çalıştıkça bu sorunun açık bir sorgulama örneği olmadığını ve soruların yeni soruları susturmaktan başka amaçlara da hizmet edebileceğini anladım. Ancak ne kadar bilgili birine dönüşürsem dönüşeyim aynı soru olduğu yerde duruyordu: Kim olduğumu sanıyordum? Muhtemelen benim dışındaki sebepler yüzünden hiçbir zaman bunu yanıtlayacak bir konuma gelememişim.

Bu soru ilk kez benliğe karşı bir iddianame veya bir

sansür biçimi olarak sorulunca kişinin kendisine sorduğu başka soruları da bulandırıyor: Kim konuşuyor? Bu soruyu kim soruyor? Kim olduğunı biliyor muyuz? Bilebilir miyiz? Tuhaf bir şekilde, sorularım kim olduğumu düşündüğüme dair bir iddia olarak görüldüğü için soru biçiminin içinde benden bir şeyler olduğu açıkça ayırt edilebiliyordu. Belki de ben soru biçiminde vardım! Ama soru mantıksız kabul edilse

bile bu benim hakkımda ne söylüyordu? Sanki sorduğum sorularda beliren bendim: Descartes'ın ünlü sözünü biraz değiştirmek gerekirse, "Sorguluyorum, o halde varım" diyordum.

Annemle babam, öğretmenlerim veya bir haham belki de bu çıkışlarımla onların konuşma hakkına itiraz ettiğimi düşünüyordu. Bu yüzden benim hakkımı yok ettiler. Ama bence onları beni susturmaya iten, eşitliğe karşı

direnmeleriydi. Ya da belki de yıkıcı eleştiriden duydukları derin korkuydu.

Kimin kime ihtiyacı var?

Geriye dönüp bakınca hâlâ bilmiyorum: Var olma hakkına sahip olmadığımı, bu hakkı soru biçiminde ifade etmemem gerektiğini düşünen ben miydim yoksa ötekiler miydi? Kim olursam olayım asla onlarla eşit olamayacağımı bilmem için bana ihtiyaç duyan ben miydim yoksa onlar mıydı? Ortada duran bu soru, toplumsallığın temel anlamının tehlikelerini ve vaatlerini bize gösteriyor.

Bugünün sınıflarında karşılık vermek norm haline geldi. Kimse otoriteye itiraz etmezse ders başarısız sayılıyor. Soruları açık uçlu bırakmak önemli. Eğer onları çok çabuk susturursak bu da başka bir başarısızlık olur. Ne de olsa soru sormak gençler için hâlâ eşit ve özgür var olma mücadelesinin yollarından biri. •

© 2023 The New York Times Company and Judith Butler

The Big Ideas

© CEDRIC ANGELES FOR THE NEW YORK TIMES

TERENCE BLANCHARD

Olmamı istediğiniz kişiyi tanımmıyorum

Hem ırklar hem de müzik türleri arasındaki ilişkiye kafa yoran besteci Terence Blanchard "Bir müzisyenin kimliğini sadece geçmiş eserleri üzerinden tanımlayabileceğinizi düşünüyorsanız bir de benim anlatacaklarımı dinleyin" diyor

“Terence Blanchard mı? Şimdi de caza mı başlamış?”

Yıllar önce menajerim New York Hilton Midtown'daki bir kahvaltılık buluşmasında simidini yiyip çok da iyi olmayan kahvesini içerken bu soruyla muhatap olmuş. Ocak ayının ilk haftalarıydı, önde gelen uluslararası festival organizatörlerinin New York'a geldiği günlerdi. Bir yandan da Winter Jazzfest ve Globalfest kapsamında yüzlerce performans sahneye konuyordu. Bu dönemde salon rezervasyonu ile ilgili görüşmeler de yapılır. Böyle zamanlarda şehir imkanlarla dolup taşar. Gelecek ay ve yıllarda dünyanın farklı yerlerindeki mekanlarda neler gösterileceğini önceden görmüş olursunuz.

“Şimdi de caza mı başlamış?” sorusunun amacı moral vermek veya yeni projelerim hakkında fikir bildirip tartışmak değildi. Avrupa festivalindeki değişmez organizatörlerin birinden gelen bu soru beni, geçmiş performanslarımı ve besteciliğe yaklaşımı eleştiriyordu.

Bay Festival Organizatörü ünlü olacağını düşündüğü isimsiz sanatçıları keşfetmek ve henüz ücretleri düşük menajerleriyle pazarlığa oturmak için şehre gelmiş olsa da Terence Blanchard denen ve sahne dışında kalmasını uygun bulduğu bu adamı

paylamakla meşguldü.

O günlerdeki en yeni eserim 2015'te çıkan, farklı ve kışkırtıcı olmayı amaçlayan *Breathless* albümüydü. Bir yandan ırklar arasındaki ilişkiye dair tartışmayı, diğer yandan besteciliğimin ve performansımın sınırlarını genişletmek istemişim. Beklentileri belirleyen klişe müzik tarihi perspektifinden bakınca, Miles Davis'in *In A Silent Way* ve *Bitches Brew* albümlerinin eleştirmenlerin beklentilerini karşılamayıp kafa karıştırdığını görürsünüz. Benzer şekilde benim çalışmamı da kıymetli görmeyebilirsiniz. O günkü eleştirmenler Davis'in yeni çalışmalarının eskilere benzemediği için caz sayılmayacağı sonucuna varmıştı. *Breathless* albümündeki *See Me As I Am* parçası bu duyarlıktan doğdu.

REFERANSLARIM SİZE YETERLİ GELMEDİ Mİ

Bazı dev isimlerle çaldım. Sık sık aynı sahneyi paylaştığım Herbie Hancock cazı sürekli yeniden tanımlayan biri. 2015'ten beri E-Collective ve adlı grubumla dünyanın her yerinde yüzlerce konser veriyorum. Onlarca film müziği besteledim, ikisi Oscar'a aday gösterildi. E-Collective üç albüm çıkardı. Sonuncusu *Absence*, yaylı çalgılar dördülsü Turtle Island Quartet ile beraber yarattığımız bir albümdü ve saksofoncu Wayne Shorter'a aşk mektubu niteliğinin

Fire Shut Up In My Bones operasından bir kare.

© TIMOTHY A. CLARY/AFP VIA GETTY IMAGES

deydi. İki opera, birkaç klasik müzik parçası ve dans müziği besteledim.

Konfor alanımda kalmak istesem E-Collective'i kurmaz, son albüme yaylı çalgılar dördülsü eklemeydim. Ama kendi gerçekliği ifade edebilmem gerekiyor. Lincoln Center'da devam eden *See Me As I Am* programım da aynı amacı taşıyor. Kendi yalnız gerçeklerini anlatmak adına kendilerini ve kültürlerini sahnede göstermenin özlemini çeken insanlara ilham vermesini, bir sıçrama noktası olmasını umuyorum. Blakey ve diğer Jazz Messengers üyelerine sık sık şöyle derdi: “Dinleyicinin yukarıdan veya aşağıdan bakarak konuşmayın. Onlarla aynı seviyede olun

ve doğrudan seslenin.” Ruha erişmek için hakikatten daha düz bir çizgi yok.

Bir caz müzisyeni film müziği veya opera bestelemeye karar verince bazı insanların bunu kabul etmez. Peki ama değerimi ve kim olduğumu neden ben değil de kimliği belirsiz, suyun başını tutmuş bazı isimler belirlesin? Halkın ilgisini hak eden nedir?

Bu soruları klasik müzik alanında sorunca yanıtlar sertleşiyor. Met olarak da bilinen Metropolitan Opera 138 yıl boyunca siyahilerin bestelediği operalara kapısını açmadı. Bir gazeteci bana *Fire Shut Up In My Bones* adlı operamın bu açıdan Met'te bir ilk olacağını söylediğinde yanıltığını dü-

şündüm. Tekrar teyit ettirdik. 138 yıldır ilk kez bir siyahinin operası sahneye konacaktı. Beş kuşak eder.

Bugünkü klasik bestecilere, en azından önde gelenlere sorsanız hiçbiri Igor Stravinsky, Erik Satie, Alban Berg veya John Cage gibi avangart bestecilerin bir “klasik” müzik programına dahil edilmeyi hak edip etmediğinde tereddüde düşmez. “Yaşayan en büyük Amerikalı besteci” Steve Reich 70 yaşındayken Brooklyn Academy of Music, Lincoln Center ve Carnegie Hall'de ay boyu süren konserlerle onurlandırılmıştı. Ancak Stravinsky'den Reich'a kadar tüm bu isimler beyazdı. Bu kişilerin klasik müzikteki yeri-

ni, uzun süre “Afrika kökenli Amerikalı bestecilerin duayeni” olarak tanınan William Grant Still'den daha anlamlı kılan ne?

Met'teki galamdan önceki yaz, Opera Theater of St. Louis'in sahneye koyduğu, Still'in tek perdelik *Highway 1, U.S.A.* operasını izledim. 1940'larda bestelendiğinde kesinlikle çok güçlü, büyüleyici, benzersiz ve yepyeni bir eserd. Armoni açısından Amerikan müziğine ve cazın armonik dizilerine saygı duruşu niteliği taşıyordu. Ritim açısından ise Amerika'daki siyahilerin deneyimlerinden doğmuştu. Blues, caz ve gospel müziği arasında gidip geliyordu. Still 150'den fazla eser yazdı. Aralarında senfoniler, baleler, operalar, koro parçaları, resitaller, oda müziği besteleri ve solo enstrümanlar için parçalar da vardı. Ama Met tarafından üç kez reddedilmişti. Galası Met'te yapılan ilk siyahî besteci olabilirim ama bunu hak eden ilk kişi olmadığım kesin.

'BEYAZ BESTECİ' DİYE BİR LAF YOK

Still'in dönemindeki kültür beklentileri onu performansı üzerinden değerlendirip olduğu ve olabileceği kişi olarak mı gördüler, yoksa sadece ten rengine ve ırkına mı baktılar? Bence Still cevabı zaten vermiş. Kendisi için “Afrika kökenli Amerikalı bestecilerin duayeni” dendiğinde şöyle konuşmuştu: “O zaman neden Aaron Copland'e 'beyaz bestecilerin duayeni' demiyorsunuz?”

Still münferit bir örnek değildi. Met'teki başarımla 138 yıllık bir hakkın nihayet teslim edilmesi olarak görülmeli. Beni olmamı istediğiniz kişi olarak değil ben olarak görün. Olmamı istediğiniz kişiyi tanımmıyorum. Kimliğimi ve müziğimi ancak kendi bakış açımdan bakarak ortaya çıkarabilirim. ● © 2023 The New York Times Company and Terence Blanchard

Okula statükoyu korumak için dönmedim

Ödüllü besteci Jon Batiste kim olmadığı sorusunu kendi kariyerinden notlarla anlatıyor. Batiste ünlü konservatuar Juilliard'a nota okumayı bilmeyen ama yetenekli bir piyanist olarak girmiş, ancak otorite ile uyumsuzluğundan atılma noktasına gelmişti. Şimdi okulun mütevelli heyetinde

© DAVID NEEDLEMAN

JON BATISTE

Ben sandığınız kişi değilim.

New Orleans'lıyım. Ama buraya nasıl geldim? Belki de yeteneğim yüzünden pek de çalışmam gerektiği varsayılıyor. Gençliğimde piyanonun başına oturduğum andan itibaren her kapının benim için kolayca açıldığı düşünülüyor. Meselenin emek ve fedakarlık, vizyon ve adanmışlık kısmı pek anlatılmaz. Louis Armstrong, Duke Ellington, Alvin Batiste gibi kişisel ve ruhani atalarının ortaya koyduğu bir standart olan, büyük olabilecek

için gerekli içsel bir motivasyonla beslenen, neredeyse dini bir rekabet damarından söz ediyorum. Ödünç kıyafetlerle çıktığımız bedava konserler, para ve destek eksikliğiyle geçen günler pek anlatılmaz.

Bu yüzden diyorum size, ben sandığınız kişi değilim. Statüko da değilim. Ben değişimi kolaylaştıranlardanım. Bozguncuyum. Ancak benim yukum içten dışa doğru. Bunun en büyük örneği Juilliard Okulu ile olan ilişkim. 17 yaşındayken okulun seçmelerine katılmak için New York'a gidene kadar hiç kar görmemişim. Juilliard hakkında da pek bir şey bilmiyordum. “Prestijli bir kurum” olduğunu biliyordum ama bunun da ne anlama geldiğini bilmiyordum.

O zamanlar nota okuyamıyordum. Piyano çalmaya 11-12 yaşında başlamıştım. Seçmelerde bunun sıkıntısını yaşamadım. Ta ki önüme nota konana kadar. Şans eseri parçayı biraz

biliyordum ve doğaçlama deneyimim vardı. Başarılı oldum.

Juilliard'da çok geçmeden müzik felsefemin kurumunkiyile çatıştığı ortaya çıktı.

İtibarımı artırmak ve zanaatımı genişletmek adına öğrenciliğimin yansıması kurum içinde, yansıması da Juilliard'ın duvarlarının dışında geçiyor, elimden geldiğince konserlere katılıyor ve yeni profesyonel ilişkiler kuruyordum. Melodi-

ka çalmaya başladım. Grubum Stay Human ile metrolarda çalışıyorduk. İnsanlar polis çağırana kadar sokaklarda “aşkı isyanları” gerçekleştiriyorduk.

OKULA SAYGIMI YİTİRDİM

Ancak o zamanlar Juilliard'da yalnızca ustalığın kral olduğu, sanatı daha geniş bir izleyici kitlesi için tercüme etmenin, yaptığımız müziği “anlayacak” entelektüel ve

Jon Batiste, Brooklyn'de bir sokak orkestrasına liderlik ediyor.

© NINA WESTERVELT/THE NEW YORK TIMES

bilimsel bilgiye sahip kişilerin ötesine geçmenin bir öncelik olmadığı öğretilirdi. Zamanla okulun beni dizginleme girişimlerine karşı daha saygısız hale geldim. Her hafta disiplin cezası alıyordum. Sonunda bir ultimatoma geldi: Bir yıl izin alacaktım ya da okuldan atılacaktım. Ben ilkini seçtim.

Sonraki 12 ay boyunca dünyayı dolaşarak Cassandra Wilson, Roy Hargrove ve daha pek çok ustayla çalıştım. Kendimi popüler kültürün içinde tanımlamayı seçtim. Ancak “profesyonelliğe” devam etmek yerine okula döndüm. Bu tazelenmiş özgüveni, deneyimi ve bakış açısını Juilliard'a geri getirerek iki dünyayı nasıl daha fazla birleştirebileceğimi keşfetmek istedim. Ayrıca nota okumayı da öğrenmem gerekiyordu... Günümüze dönecek olursak, Kenner kasabasından çıkıp okulu bırakması söylenen, daha önce kar görmemiş,

nota okuyamayan, burssuz bir üniversiteye gitmeye parası yetmeyen çocuk, Juilliard mütevelli heyetine seçildi.

Bir kez daha geri dönmemin nedeni bir yandan o ustalık mitolojisinin gelişmesi bir yandan da orada geçirdiğim süre boyunca kendim için formüle etmeye başladığım sanatın, toplumun ve insanlığın evrimini ve keşfini birlikte sürdürme isteğimiz.

Juilliard olarak mezunların, akademik çevrenin dışındaki insanlara da hitap edebilecek, ustalık gerektiren yeni fikirleri ortaya çıkarmalarını istiyoruz.

Paylaşmaya açık olursak, bu hayattaki kolektif deneyimimiz, statükoyu bozmak ve gerçek değişimi kolaylaştırmak açısından en değerli varlığımız haline gelebilir. Ben? Dedğim gibi bunu içten dışa doğru yapıyorum. Lütfen dikkat edin: Ben sandığınız kişi değilim. ● © 2023 Jon Batiste